

УДК 811.111:81'276.6:35

DOI <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2025/9/2>

Людмила ЗАЯЦЬ

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри романо-германських мов, Національна академія Служби Безпеки України, вул. Михайла Максимовича, 22, м. Київ, Україна, 03022

ORCID: 0000-0003-1751-1301

zaiatsliudmyla@gmail.com

Бібліографічний опис статті: Заяць, Л. (2025). Етимологічні особливості лексики сфери національної безпеки в англійській мові: на прикладі лексики сфери розвідки. *Folia Philologica*, 9, 11–16, doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2025/9/2>

ЕТИМОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛЕКСИКИ СФЕРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ: НА ПРИКЛАДІ ЛЕКСИКИ СФЕРИ РОЗВІДКИ

У статті розглядаються етимологічні особливості лексики сфери національної безпеки в англійській мові на прикладі лексики сфери розвідки. Актуальність теми дослідження визначається тим, що в контексті зростаючих глобальних загроз, гібридних війн та інформаційного протистояння лексика сфери національної безпеки й розвідки в англійській мові набуває дедалі більшої актуальності. Дослідження етимологічних особливостей цієї лексики дає змогу не лише простежити її історичне формування, а й виявити вплив соціополітичних чинників на її семантичну еволюцію. Попри наявність словників і довідників з тематики розвідки, лексика розвідки як окрема підсистема англійської мови досі не стала предметом достатньо глибокого аналізу. Метою цього дослідження є виявлення етимологічних особливостей лексики сфери національної безпеки на матеріалі словникових записів словника сфери розвідки. У роботі представлено поняття лексики сфери національної безпеки, досліджено поняття розвідки та його належність до сфери національної безпеки, проаналізовано етимологічні особливості лексичних одиниць національної безпеки, представлених у словниках сфери розвідки. З огляду на те, що лексика сфери розвідки є складним і багатогранним елементом мовної системи, який постійно еволюціонує під впливом політичних, соціальних і технологічних змін, а лексика сфери розвідки формується в умовах високої конфіденційності, спеціалізації та оперативності, фокус практичного аналізу сконцентровано на таких джерелах лексики сфери розвідки, як запозичення з латинської, грецької, французької, італійської та інших мов, а також досліджено роль переосмислення загальноновживаної лексики й термінології інших сфер діяльності, метафоризації, евфемізації та відономастичних утворень у процесі творення лексичних одиниць. Особливу увагу приділено лексемам, що відображають внутрішню термінологію розвідувальних органів (наприклад, *aardwolf*, *asset*, *Pollyanna*), їх походженню та семантичним трансформаціям. За результатами дослідження встановлено, що лексика сфери розвідки є динамічною, конфіденційною, високоспеціалізованою системою, розвиток якої зумовлений як внутрішніми чинниками, так і міжмовними контактами спеціалістів.

Ключові слова: спеціальна лексика, національна безпека, розвідка, запозичення, метафоризація, евфемізація, відономастичні одиниці.

Liudmyla ZAIATS

PhD in Pedagogy, Associate Professor at the Department of Romance and Germanic Languages, National Academy of Security Service of Ukraine, Mykhaila Maksymovycha str., 22, Kyiv, Ukraine, 03022

ORCID: 0000-0003-1751-1301

zaiatsliudmyla@gmail.com

To cite this article: Zaiats, L. (2025). Etymologichni osoblyvosti leksyky sfery natsionalnoi bezpeky v anhliiskii movi: na prykladi leksyky sfery rozvidky [Etymological specifics of the national security vocabulary in English: based on the vocabulary of intelligence sphere]. *Folia Philologica*, 9, 11–16, doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2025/9/2>

ETYMOLOGICAL SPECIFICS OF THE NATIONAL SECURITY VOCABULARY IN ENGLISH: BASED ON THE VOCABULARY OF INTELLIGENCE SPHERE

The article examines etymological specifics of the national security vocabulary in English based on the vocabulary of the intelligence sphere. The relevance of the research topic is determined by the fact that, in the context of growing global threats, hybrid wars and informational confrontation, the vocabulary of the national security and intelligence sphere in English is becoming increasingly relevant. The study of the etymological features of such vocabulary allows not only to trace its historical formation, but also to reveal the influence of sociopolitical factors on its semantic evolution. Despite the availability of dictionaries and reference books on intelligence, intelligence vocabulary as a separate subsystem of the English language has not yet been the subject of sufficient in-depth analysis. The aim of this research is to identify the etymological features of the vocabulary of the national security sphere based on the material of dictionary entries of the intelligence sphere dictionary. In the course of the study, the concept of the vocabulary of the national security sphere is presented, the concept of intelligence and its relation to the national security sphere is investigated, and the etymological features of the lexical units of national security presented in the intelligence sphere dictionaries are analyzed. Given that the vocabulary of the intelligence sphere is a complex and multifaceted element of the language system, which is constantly evolving under the influence of political, social and technological changes, and the vocabulary of the intelligence sphere is formed in conditions of high confidentiality, specialization and efficiency, the focus of practical analysis is concentrated on such sources of the vocabulary of the intelligence sphere as borrowings from Latin, Greek, French, Italian and other languages, as well as the role of rethinking common language vocabulary and terminologies of other spheres of activity, metaphorization, euphemization and onomastic formations in the process of forming lexical units. Particular attention is paid to lexemes that reflect the internal terminology of intelligence agencies (e.g., aardwolf, asset, Pollyanna), their origin and semantic transformations. As a result, it was revealed that the vocabulary of the intelligence sphere is a dynamic, confidential, highly specialized system, the development of which is determined by both internal factors and interlingual contacts of specialists.

Key words: specialized vocabulary, national security, intelligence, borrowing, metaphorization, euphemization, onomastic units.

Актуальність проблеми. У сучасному світі, де геополітична нестабільність, гібридні загрози та інформаційні війни стають все більш поширеними, сфера національної безпеки та розвідки набуває особливої важливості. Це відображається і в активному використанні, поширенні й оновленні відповідної лексики в англійській мові. Аналіз етимологічних особливостей цієї лексики дає змогу простежити її історичне формування, шляхи запозичення й адаптації в англійській мові, а також виявити вплив соціополітичних чинників на семантичну еволюцію відповідних лексичних одиниць.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на те що розвідка як явище існувала з давніх часів, розвідка як наукова дисципліна та регламентована почала привертати увагу науковців досить нещодавно. Зокрема, цьому явищу присвячено низку навчальних посібників для спеціалістів (Зайцев та ін., 2016). При цьому лексика сфери розвідки найчастіше представлена лексикографічними джерелами, зокрема, словниками Дж. Голдмана (Goldman, 2006), Н. Уеста (West, 2015), Л. К. Джонсона (Johnson, 2010) і низкою урядових видань певних країн, зокрема американського ЦРУ. Однак як окремий пласт лексичної системи мови лек-

сика сфери розвідки досі не знайшла достатнього висвітлення.

Мета дослідження – виявити етимологічні особливості лексики сфери національної безпеки в англійській мові на матеріалі словникових записів словника сфери розвідки. Відповідно до мети визначено такі завдання дослідження: 1) представити поняття лексики сфери національної безпеки; 2) дослідити поняття розвідки та її відношення до сфери національної безпеки; 3) проаналізувати етимологічні особливості лексичних одиниць національної безпеки, представлених у словниках сфери розвідки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сфера національної безпеки охоплює захист суспільства (незалежно від етнічної, етичної, расової чи ідеологічної приналежності його членів) і держави, а також їх участь у міжнародній і глобальній безпеці. Вона передбачає забезпечення захисту їхніх суттєвих інтересів і цінностей шляхом скоординованих зусиль як військового, так і цивільного сектора, а також державних і недержавних структур у системі національної безпеки. Ця система також спирається на численні міжнародні (як урядові, так і неурядові) організації для сприяння різнома-

нітним аспектам міжнародного співробітництва у сфері безпеки. Усі рівні безпеки – особи, суспільства, держави та світова спільнота – залучені до захисту національної безпеки (Mijalković, Blagojević, 2014: 52). Спеціальна лексика сфери національної безпеки розуміється як слова чи словосполучення, що позначають поняття сфери спеціальних знань у сфері безпеки суспільства та безпеки держави, їх участі в міжнародній та глобальній безпеці, є впізнаними для фахівців у галузі національної безпеки, стійкими, відтворюваними елементами в цій системі, посідаючи в ній певні класифікаційні місця (Заяць, 2023: 243).

До основних завдань системи забезпечення національної безпеки належить, серед іншого, проведення активної розвідувальної, контррозвідувальної та оперативно-розшукової роботи для забезпечення національної безпеки, здобуття необхідної інформації та прийняття стратегічних рішень (Бондарчук та ін., 2024: 30). Розвідка постає одним із визначальних елементів забезпечення бойових дій військ. Вона охоплює систему заходів, що реалізуються командуванням і штабами з метою своєчасного отримання достовірної інформації про противника, характер місцевості, а також кліматичні й погодні умови в районі майбутніх операцій. Такі дані є критично важливими для раціонального планування й ефективного застосування бойових засобів ураження. Досвід ведення бойових дій засвідчує, що підрозділи з належно організованим розвідувальним забезпеченням здатні виконувати поставлені завдання з вищою ефективністю та зниженим рівнем втрат (Зайцев та ін., 2016: 4).

В Україні визначення поняття «розвідка» подано в Законі України «Про розвідку» 2020 року. Згідно зі статтею 1 цього закону, розвідка – це «організаційно-функціональне поєднання визначених цим Законом розвідувальних органів та діяльності, яку вони здійснюють самостійно або у взаємодії між собою та з іншими суб'єктами розвідувального співтовариства з метою забезпечення національної безпеки і оборони України» (Про розвідку, 2020). Відповідно до статті 1 Закону України «Про національну безпеку України», сектор безпеки і оборони – це система органів державної влади, Збройних Сил України, інших органів, утворених відповідно до законів України,

в тому числі розвідувальних органів, діяльність яких спрямована на захист національних інтересів України від загроз; а сили безпеки – це «правоохоронні та розвідувальні органи, [...], на які Конституцією та законами України покладено функції із забезпечення національної безпеки України» (Про національну безпеку України, 2018).

Тож розвідка посідає стратегічне місце в системі національної безпеки. Вона функціонує як невід'ємна частина сектора безпеки і оборони, водночас виконуючи завдання, пов'язані з попередженням загроз, здобуттям критично важливої інформації та забезпеченням ефективного управлінського реагування. Організаційно та функціонально розвідка інтегрується в державну систему захисту національних інтересів, що зумовлює її особливу роль у забезпеченні стабільності, суверенітету й обороноздатності країни.

Лексична система сфери розвідки являє собою сукупність мовних одиниць, що відображають поняття, процеси, суб'єкти, об'єкти та явища, пов'язані з розвідувальною діяльністю. Вона формується під впливом історичних, політичних, військових та технічних чинників і має характерні риси, притаманні спеціалізованим (термінологічним) підсистемі мови.

Лексика сфери розвідки є складним і багатограним елементом мовної системи, що постійно еволюціонує під впливом політичних, соціальних і технологічних змін. Оскільки розвідка є важливою складовою національної безпеки та оборони, її лексика формується в умовах високої конфіденційності, спеціалізації та оперативності, тому етимологія цих лексичних одиниць посідає важливе місце у вивченні їхнього походження, змінюваності й адаптації до нових реалій.

Багато термінів у сфері розвідки мають складну етимологічну структуру, адже часто вони є запозиченнями з інших мов, що відображають специфіку міжнародного контексту та взаємодії різних розвідувальних агентств. Так, лексика розвідки активно поповнюється лексичними одиницями класичних мов науки, а саме – латини та грецької мови. Наприклад, *accelerator* – «будь-яка подія, дія чи рішення впливової особи, що стає каталізатором сценарію загрози, що насувається» (Goldman, 2006: 2) – походить від латинського *accelerare*

«поспішати» (Online Etymology Dictionary, 2025), а лексема *cryptography* – «мистецтво або наука, що стосується принципів, засобів і методів для перетворення простої інформації в незрозумілу та для відновлення зашифрованої інформації до зрозумілої форми» (Goldman, 2006: 28) – грецького походження та утворено на основі компонентів *κρυπτός* – «прихований» або «зашифрований» та *γράφειν* – «писати» (Online Etymology Dictionary, 2025).

Лексика сфери розвідки також містить чисельні запозичення із французької, німецької та інших мов, що свідчить про взаємозв'язок міжнародних організації у цій сфері та взаємопроникнення лексики. Так, із французької мови запозичено *espionage* – «дії з отримання, передачі інформації щодо національної оборони з наміром використати цю інформацію на шкоду цій країні або на користь будь-якої іноземної держави» (Goldman, 2006: 49) – прийшло до англійської мови також через французьку *espionnage*, що означає шпигунство або діяльність, пов'язану з прихованим збором інформації (Online Etymology Dictionary, 2025). Слово *camouflage* – «використання або розгортання матеріалу, який має на меті заплутати або ввести в оману» (Goldman, 2006: 10) – походить початково з італійської мови: *camuffare* – «маскуватися» (Online Etymology Dictionary, 2025).

Лексика сфери розвідки поповнюється також шляхом переосмислення слів загальноживаної лексики або термінології інших наук. Наприклад, *collecting* – «діяльність з управління інформацією: постійне отримання відповідної інформації будь-якими засобами, включно з прямим спостереженням, іншими органічними ресурсами або іншими офіційними, неофіційними чи публічними джерелами з інформаційного середовища» (Goldman, 2006: 16) – походить від загальноживаного *collecting* – «дія із збирання разом» (Online Etymology Dictionary, 2025). Джерелом лексеми *concealment* – «акт приховування або цілеспрямований намір приховати від спостереження, виявлення чи розуміння» (Goldman, 2006: 19) – є юридичний термін *concealment* – «навмисне приховування правди на шкоду іншій людині» (Online Etymology Dictionary, 2025).

Крім того, етимологія лексичних одиниць сфери розвідки часто містить елементи метафоризації та евфемізації, адже у військовому

та розвідувальному контекстах важливо уникати прямої назви деяких видів діяльності або об'єктів. Це зумовлює використання термінів, що часто мають приховані або завуальовані значення, які стають зрозумілими тільки в контексті певної діяльності.

Наприклад, лексична одиниця *aardwolf* на позначення звіту, який готує агент на місці, тобто співробітник або інформатор, що перебуває безпосередньо в цільовій країні, і який є офіційною оцінкою ситуації в країні, включно з політичними, економічними, соціальними чи безпековими аспектами (Goldman, 2006: 2), походить від назви тварини *aardwolf* – «гривастий смугастий нічний ссавець південної та східної Африки, схожий на гієну, що харчується переважно комахами, особливо термітами» (Merriam-Webster's Dictionary, 2025), буквально «земляний вовк». Вважається, що лексема сфери розвідки *aardwolf* виникла у внутрішньому вжитку ЦРУ. Зокрема, у книзі журналіста-розслідувача Дж. Райзена описано, що у 2003 році керівник станції ЦРУ в Багдаді подав два звіти типу *aardwolf*, які чесно відображали погіршення ситуації в Іраку (Risen, 2006: 130).

Інша лексична одиниця сфери розвідки – *asset* – «особа, яка працює на розвідку» (Goldman, 2006: 7) – походить від *asset* – «предмет цінності у власності» (Merriam-Webster's Dictionary, 2025). Термін *asset* почав використовуватися ЦРУ у другій половині XX століття власне з формуванням ЦРУ та його термінології (Origins of CIA, 2005). Термін *asset* є евфемізмом, оскільки замінює більш емоційно забарвлені слова на нейтральне, технічне поняття. Це дає змогу знеособити агента, представивши його як ресурс або цінність, що використовується для досягнення розвідувальних цілей.

Окремо варто зазначити ономастику як джерело походження лексики сфери розвідки. Наприклад, *Pollyanna* – «той, хто бачить і звітує лише про позитивні результати за поточними показниками, незалежно від меседжу, який читають у тих самих показниках менш упереджені аналітики» (Goldman, 2006: 110) – походить від назви роману *Pollyanna* (1913) американської письменниці Е. Портер (Goldman, 2006: 110). У романі *Pollyanna* – молода дівчина, яка завжди знаходить позитивну сторону в будь-яких ситуаціях, навіть у найважчих. Вона має

своєрідну філософію життя, яку вона називає «грою в радість», і її основна мета – знаходити щось хороше навіть у найбільш складних або безнадійних обставинах. У цьому сенсі *Pollyanna* асоціюється з невинуватою оптимістичними поглядами, ідеалізуючи ситуацію та ігноруючи негативні чи реальні аспекти.

Ще один приклад поповнення лексики сфери розвідки через ономастику – одиниця *CNN effect* – «негайне зростання реальної чи уявної кризи, яка створює громадську обізнаність і спонукає політиків вжити заходів» (Goldman, 2006: 15). Аббревіатура *CNN* розшифровується як *Cable News Network*, яка символізує всі форми засобів масової інформації, що зосереджуються на одній дії, події чи рішенні та популяризують їх, оприлюднюючи їх у всьому світі (Goldman, 2006: 15). Таким чином, ономастичне походження цієї одиниці підкреслює вплив конкретного медіабренду на формування лексики сфери розвідки, де ЗМІ можуть відігравати роль каталізатора політичних рішень.

Висновки та перспективи досліджень. Розвідка є стратегічним елементом системи національної безпеки, що функціонує у тісному взаємозв'язку з іншими державними структурами, військовими та цивільними інституціями, а також міжнародними партне-

рами. Як одна з ключових складових безпечного сектора, розвідка забезпечує здобуття критично важливої інформації, необхідної для прийняття рішень у сфері захисту національних інтересів.

Лексична система розвідки формується як спеціалізована підсистема мови, що відображає багатогранність розвідувальної діяльності, її компоненти вирізняються високим рівнем конфіденційності, еволюційною динамікою, міжмовними запозиченнями, переосмисленням загальноновживаної лексики або термінології інших сфер діяльності, а також використанням евфемізмів, метафор і відономастичних утворень. Етимологічний аналіз засвідчує значний вплив латинської, грецької, французької, італійської мов на формування англословної лексики сфери розвідки, що підкреслює її глобальний і міжкультурний характер.

Проведене дослідження демонструє широкі перспективи подальших розвідок у вибраному напрямі. Зокрема, подальшого дослідження потребує лексика сфери розвідки як складової забезпечення національної безпеки, визначення особливостей її творення, джерел метафоризації та евфемізації. Окремої уваги потребує дослідження ономастики як джерела походження лексики сфери розвідки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондарчук О. Г., Бондарчук О. І., Глух М. В., Гарбінська-Руденко А. В. Правове регулювання національної безпеки : навчальний посібник. Ірпінь : Державний податковий університет, 2024. 202 с.
2. Зайцев Д. В., Наконечний А. П., Пахарев С. О., Луценко І. О. Військова розвідка : навчальний посібник. За ред. В. Б. Добровольського. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2016. 335 с.
3. Заяць Л. І. Лексика сфери національної безпеки: до визначення поняття. *Science and innovation of modern world. Proceedings of the 12th International scientific and practical conference*. London: Cognum Publishing House, 2023. С. 241–244.
4. Про національну безпеку України : Закон України № 2469-VIII від 21.06.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 20.04.2025).
5. Про розвідку : Закон України № 2396-VIII від 17.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text> (дата звернення: 20.04.2025).
6. Goldman J. *Words of Intelligence: A Dictionary*. Lanham : The Scarecrow Press, Inc., 2006. 202 p.
7. *The Oxford Handbook of National Security Intelligence*. Ed. by L. K. Johnson. Oxford : Oxford University Press, 2010. 850 p.
8. Merriam-Webster's Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/> (дата звернення: 20.04.2025).
9. Mijalković S., Blagojević D. The basis of national security in international law. *Žurnal za kriminalistiku i pravu*. 2014. Vol. 1. P. 49–68.
10. Online Etymology Dictionary. URL: <https://www.etymonline.com/> (дата звернення: 20.04.2025).
11. Origins of CIA. URL: <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP75B00380R000700080025-4.pdf> (дата звернення: 20.04.2025).
12. Risen J. *State of War: The Secret History of the CIA and the Bush Administration*. New York : Free Press, 2006. 248 p.
13. West N. *Historical Dictionary of International Intelligence*. 2nd ed. Lanham: Rowman & Littlefield, 2015. 489 p.

REFERENCES:

1. Bondarchuk, O.H., Bondarchuk, O.I., Hlukh, M.V., & Harbinska-Rudenko, A.V. (2024). *Pravove rehuliuвання natsionalnoi bezpeky: navchalnyi posibnyk [Legal regulation of national security: Textbook]*. Irpin: Derzhavnyi podatkovyi universytet [in Ukrainian].
2. Zaitsev, D.V., Nakonechnyi, A.P., Pakharev, S.O., & Lutsenko, I.O. (2016). *Viiskova rozvidka: navchalnyi posibnyk [Military intelligence: Textbook]*. Kyiv: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr "Kyivskyi universytet" [in Ukrainian].
3. Zaiats, L.I. (2023). Leksyka sfery natsionalnoi bezpeky: do vyznachennia poniattia [Vocabulary of the national security sphere: toward defining the concept]. *Science and innovation of modern world. Proceedings of the 12th International scientific and practical conference* (pp. 241–244). London: Cognum Publishing House [in Ukrainian].
4. *Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy: Zakon Ukrainy № 2469-VIII vid 21.06.2018 [On the national security of Ukraine: Law of Ukraine No. 2469-VIII of 21.06.2018]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> [in Ukrainian].
5. *Pro rozvidku: Zakon Ukrainy № 2396-VIII vid 17.09.2020 [On intelligence: Law of Ukraine No. 2396-VIII of 17.09.2020]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text> [in Ukrainian].
6. Goldman, J. (2006). *Words of Intelligence: A Dictionary*. Lanham: The Scarecrow Press, Inc. [in English].
7. Johnson, L.K. (Ed.). (2010). *The Oxford Handbook of National Security Intelligence*. Oxford: Oxford University Press [in English].
8. *Merriam-Webster's Dictionary* (2025). Retrieved from <https://www.merriam-webster.com/> [in English].
9. Mijalković, S., & Blagojević, D. (2014). The basis of national security in international law. *Žurnal za kriminalistiku i pravo*, 1, 49–68 [in English].
10. *Online Etymology Dictionary* (2025). Retrieved from <https://www.etymonline.com/> [in English].
11. *Origins of CIA* (2005). Retrieved from <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP75B00380R000700080025-4.pdf> [in English].
12. Risen, J. (2006). *State of War: The Secret History of the CIA and the Bush Administration*. New York: Free Press.
13. West, N. (2015). *Historical Dictionary of International Intelligence* (2nd ed.). Lanham: Rowman & Littlefield.

Стаття надійшла: 23.04.2025

Стаття прийнята: 01.06.2025

Опубліковано: 03.07.2025